

В статье проанализированы работы украинских и польских исследователей, посвященные дипломатической деятельности эмиграционного правительства ЗУНР, международным аспектам восточногалицкого вопроса, политике Польши по отношению к украинской Галиции на протяжении 1919–1923 гг. Автор выделил приоритетные направления конкретно-исторических исследований, подвел итог поисковой работы ученых, очертил круг недостаточно изученных вопросов и указал на перспективы дальнейшей разработки научной проблемы.

Ключевые слова: историография, историографический источник, ЗУНР, Восточная Галиция, украинский вопрос, аннексия, антиоккупационное движение.

The article analyzes the work of Ukrainian and Polish scholars on the diplomatic activities exile government WUPR, international aspects of the easterngalician question, the policy of Poland in relation to the Ukrainian Galicia during the years 1919–1923. The author considers the priority areas the concrete historical research, summed up the exploratory study scientists, outlined the range not received adequate study of questions and the pointed the prospects further development of scientific problem.

Keywords: historiography, historiographical source, WUPR, Eastern Galicia, the Ukrainian question, annexation, anti-occupation movement.

УДК 94 (477.83/.86) “1920–1921”

Тамара ГАЛИЦЬКА-ДИДУХ

СХІДНОГАЛИЦЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО НА РИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1920–1921 рр.

У статті проаналізовано діяльність східногалицьких делегацій на Ризькій мирній конференції (1920–1921 рр.). Висвітлено заходи делегації ЗУНР, очоленої К.Левицьким, спрямовані на недопущення анексії Східної Галичини Польщею під час радянсько-польських переговорів 1920 р. Обґрунтовано тезу, що політика польської влади на окупованих теренах, а також її позиція щодо східногалицького питання на мирній конференції – вимога зняти з обговорення проблему Східної Галичини залишали політичному керівництву ЗУНР на Ризькій конференції єдиний шлях – переговори з радянською делегацією. На зустрічах східногалицьких делегатів з радянськими представниками було досягнуто угоди про створення єдиного галицького представництва ГСРР і ЗУНР. Доведено, що уряд РСФРР використовував західноукраїнські делегації (як ЗУНР, так і ГСРР) для тиску на польську сторону задля якнайшвидшого підписання миру. Стверджено, що делегація УСРР, єдина з українських делегацій, що отримала статус офіційного учасника Ризької конференції, не відіграла самостійної ролі на переговорах, повністю підпорядковуючись директивам Москви. Тому східногалицьке питання, як і українське, на Ризькій мирній конференції фактично розглядали й вирішували представники радянської Росії та Польщі.

Ключові слова: Східна Галичина, конференція, ГСРР, уряд РСФРР, українське питання.

Протягом історичного розвитку на українській землі вирішувалися долі народів і цілого континенту, ці території завжди були в епіцентрі *Campus Martius* (Поля битви) двох культур: європейської й азійської. “Якщо архетипним героєм сьогоденної Європи є Одисей, то архетипним героєм сьогоденної Євразії є Чингізхан. Мандрівник проти Номада. Будівник проти Руйнатора. Ординська навала не є подорожжю. Це не спроба вивчити світ, не маніакальна одисеєва цікавість до невідомих земель, не пошук Ясоном Золотого Руна. Це навала зі Степу – без концепції повернення. Це нищення всього живого на своєму шляху – всього, що непридатне для харчування. Все, що не з’їдене і не знищене, має бути підкорене. Основний критерій – сила, здатність убивати, а не будувати”¹.

Сучасні події демонструють прагнення Російської Федерації переглянути результати закінчення “холодної війни” і відновити роль “світової держави”, яку вона мала у форматі Радянського Союзу. Контроль над Україною дозволить російській владі чинити ключовий вплив на всі європейські процеси й установити світове лідерство. У цій ситуації Україні треба

розраховувати лише на власні сили, а на визначальну роль Заходу у врегулюванні цього конфлікту сподіватися не доводиться. Здатність відстояти власну гідність і незалежність надасть Україні роль “стрижневої країни”, навколо якої мають об’єднатися цивілізаційно близькі їй держави².

Дипломатична боротьба навколо східногалицької проблеми на Ризькій конференції відображала гостроту суперечностей між урядами ЗУНР, радянської Росії й Польщі щодо вирішення цього питання. Під час ризьких переговорів делегації ЗУНР й УНР не спромоглися об’єднати зусилля для спільного захисту української державності та національних інтересів.

Мета статті – висвітлити діяльність східногалицьких делегацій на Ризькій мирній конференції. Започаткували її вивчення безпосередні учасники Ризької конференції та її сучасники. Ці роботи здебільшого виконані на підставі спогадів, а на їхній загальній спрямованості позначилися партійні й особисті позиції авторів (С.Шелухін, М.Лозинський, О.Марітчак та ін.). У спогадах заступника голови східногалицької місії О.Назарука відображені діяльність делегації ЗУНР у Ризі, зміст урядових інструкцій, які вона отримувала, контакти з радянськими представниками, тексти офіційних заяв. Радянські історики через цензурні обмеження не могли об’єктивно висвітлювати зазначену проблему (Ф.Зуєв, Р.Симоненко, Ю.Сливка та ін.). На противагу радянській історіографії українські історики в еміграції (І.Кедрин, І.Нагаєвський, В.Верига, С.Ярославин, А.Бедрій та ін.) трактували переговори як “другий Андрусів”, за яким Польща та радянська Росія здійснили черговий переділ українських земель. Вузькість джерельної бази була причиною помилок і неточностей у працях українців за кордоном, які стосувалися процесу радянсько-польських мирних переговорів й укладених на конференції документів. Серед сучасних дослідників проблеми назвемо О.Карпенка, О.Красівського, М.Гетьманчука, С.Кульчицького, М.Геника, М.Литвина та К.Науменка, Д.Скляренка.

У 1919–1920 рр. державно-правовий статус Східної Галичини залишався невирішеною загальноєвропейською проблемою. За міжнародними договорами Східна Галичина не входила в етнічні й політичні кордони польської держави. Польща отримала статус тимчасового військового окупанта цього краю, на територію якого поширювався суверенітет країн Антанти. Неврегульований характер проблеми Східної Галичини створював умови для її актуалізації в процесі радянсько-польських мирних переговорів 1920–1921 рр.

До Риги прибули чотири українські делегації: від Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки, Української Соціалістичної Радянської Республіки й Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. На цей час в Україні поруч існували Директорія УНР і Раднарком УСРР, УНРада ЗУНР і Галревком ГСРР. Фактична ж влада зосереджувалась у руках уряду УСРР, оскільки східногалицький політичний провід перебував у Відні. На кінець вересня 1920 р., унаслідок військової поразки, перестав існувати Галревком, а Директорія в листопаді 1920 р. разом з Дієвою армією УНР відступили на польську територію.

До складу делегації від ЗУНР на Ризьку конференцію увійшли: К.Левицький, О.Назарук, Є.Брайтер і Л.Мишуга. Включення до складу західноукраїнського представництва відомих галицьких політиків свідчило, що уряд ЗУНР надавав важливого значення роботі Ризької конференції. 8 вересня 1920 р. Є.Петрушевич надіслав Костеві Левицькому офіційного листа, у якому просив очолити делегацію і “виїхати негайно у Ригу... в цілі збереження прав Галичини на її політичну незалежність і територіальну цілість шляхом переговорів з компетентними чинниками мирної конференції та в разі потреби – прилюдних заяв”³. 13 вересня 1920 р. делегація ЗУНР зареєструвалась у Берліні: її головою було призначено К.Левицького, заступником – О.Назарука⁴.

Наступного дня делегація отримала від Є.Петрушевича таємну інструкцію. Уряд ЗУНР на підставі права націй на державне самовизначення, а також, зважаючи на те, що східногалицьке питання залишалося нерозв’язаною міжнародною проблемою, поставив завдання перед галицькою делегацією – перешкодити Польщі домогтися на Ризькій конференції анексії Східної Галичини: “Не допустити до того, щоб Галичина була силою мирового трактату між Польщею і Росією–Україною признана в цілості або часті Польщі”⁵. На випадок, якщо Польща домагатиметься анексії Східної Галичини, галицькій делегації доручалося наполягати на тому, що “полагодження галицької справи одиноко компетентна вирішити західноєвропейська

мирова конференція при участі галицького уряду” й оголосити протест проти порушення права галицького народу на самовизначення. Є.Петрушевич також вважав, що в разі рішення Ризької конференції про анексію Східної Галичини Польщею участь галицької делегації в її роботі негативно позначиться на вирішенні галицької справи на міжнародній арені. Тому діяльність західноукраїнської делегації мала обмежитися роз’ясненням позиції і домагань уряду ЗУНР у ризькій пресі⁶. У листі С.Витвицькому від 24 вересня Є.Петрушевич підкреслював: “Я переконаний, що поляки не допустять до вирішення нашої справи у Ризі в нашу користь, тоді остаточне вирішення її верне знову до Антанти, а ся послідня, не виймаючи Англії, не забула би нам нашого уділу в Ризькій конференції і що вийшло би лише в користь поляків”⁷.

Щоправда, самі галицькі делегати вважали, що їхня офіційна участь у конференції не виключатиме залучення представників Східної Галичини до майбутнього міжнародного форуму. Власне, у цьому напрямі делегація вимагала відповідних змін в інструкції⁸. Але Є.Петрушевич наполягав на своєму й у листі до С.Витвицького від 4 жовтня 1920 р. зазначав: “Я був і є проти поширення тих повноважень в напрямі делегацією бажаним. Делегація і Ви виходити з заложення, що сам факт уділу в конференції як рівнорядний чинник, мусів би принести нам важливі політичні користи. Но чи нас запрошено до конференції?.. Польща, зміряючи до інкорпорації нашого краю, не згодилася б ніяк допустити її до конференції... і Росія, що відносно нас станула на становищі плєбісциту, правдоподібно також на се би не згодилася”⁹.

Принциповим в інструкції є той факт, що Є.Петрушевич доручав делегатам ЗУНР “увійти у контакт з російсько-українською [делєгацією] та приєднувати її до ідеї повного визволення Галичини з-під польського панування”¹⁰.

Зауважимо, що ідея переговорів між представниками радянських республік і ЗУНР не була новою. Ще в 1919 р. з такою ініціативою виступив Раднарком УСРР. 7 травня 1919 р. він надіслав до Станіслава ноту урядові ЗУНР, у якій висловив готовність не вести бойові дії на території Східної Галичини за умови припинення галичанами ворожих акцій проти радянської республіки. Раднарком пропонував прийняти демаркаційну лінію – державний кордон по ріці Збруч¹¹. Одночасно уряд УСРР доручив В.Антонову-Овсієнку, В.Затонському й О.Шумському розпочати з галичанами переговори про постачання їх зброєю за умови повного розриву з Петлюрою, реорганізації Галицької армії, повернення до радянської України майна, яке було евакуйоване з Галичини за розпорядженням С.Петлюри, пропуску радянських військ у Румунію¹². Однак уряд ЗУНР навіть не відповів на ці пропозиції.

О.Назарук згадував про ще одну спробу радянського керівництва порозумітися з урядом ЗУНР. У липні 1919 р. Раднарком УСРР пропонував Є.Петрушевичу укласти союз на умовах: 1) порвати із С.Петлюрою; 2) відкликати з його армії січових стрільців Є.Коновальця; 3) створити спільну армію зі збереженням автономії УГА й невтручанням у внутрішні справи ЗУНР¹³. Деякі галицькі політики розглядали можливість союзу із більшовиками, “аби тільки відбити Галичину і Західно-українські землі від Польщі і інших окупантів”¹⁴. Проте західноукраїнський політичний провід не пішов на переговори з більшовиками й дотримувався попереднього курсу орієнтації на Антанту.

На 1920 р. воєнно-політична ситуація в Східній Європі суттєво змінилася. Зумовлений союзом УНР з Польщею розрив між Директорією та урядом ЗУНР призвів до того, що українські делегації на Ризькій конференції шукали підтримки в протилежних сторін. Курс Польщі на інкорпорацію Східної Галичини, а також антиукраїнська політика польської влади на окупованих теренах залишали політичному керівництву ЗУНР на Ризькій конференції єдиний шлях – переговори з радянською делегацією. Зауважимо, що ставлення до радянських Росії й України в Східній Галичині було більш поміркованим, ніж до Польщі. Так, улітку 1920 р. син Диктатора ЗУНР А.Петрушевич у листі до Г.Микитея писав: “Виключно мілітарним успіхам Червоної армії завдячуємо, що взагалі заговорено про Східну Галичину, як про отверте міжнародне питання. Если большевики будут побиты, нам знову останеться один вихід – угода з поляками”¹⁵.

Заяви радянського керівництва про визнання права націй на державне самовизначення викликали в урядових колах ЗУНР надію на підтримку з його боку на Ризькій конференції прагнень східногалицького населення до незалежного існування. Обґрунтовуючи цю ідею,

К.Левицький зауважував: “Польща завше загрозувала нам у наших життєвих еставах: винищення українського народу, зловим підриванням економічних основ життя українських народних мас та загрозою всякого культурного і політичного розвитку українського народу. Росія ніколи не загрозувала нам у такій мірі”¹⁶.

На думку керівника закордонної політики ЗУНР С.Витвицького, коли б “Галичину займили большевики, наша державність була би далеко скорше визнана і зrealizована”¹⁷. Своєю чергою, “Український Прапор” від 15 серпня 1920 р. стверджував: “Отже силою більшовицьких мілітарних побід отся польська окупація фактично уступає – відживає наше старе державне право і таки буде ділом нашого народу отсе своє право фізично за собою закріпити, а рівно з тим – постаратися о визнання його перед ареною цілого цивілізованого світу”¹⁸. А у звіті Міністерства закордонних справ УНР із цього приводу зазначалося: “Відношення галицького українського населення до більшовиків сприятливе. Впевнені [галичани. – Т.Г.-Д.] в тому, що більшовики є вірними союзниками самостійної Радянської України, яка одна тільки звільнить Галичину від польського ярма та інших бід”¹⁹.

Більше того, у східногалицьких політичних колах у той час обговорювалася ідея входження Східної Галичини до радянської України. Для консультацій із цього питання до Риги мав приїхати лідер галицьких соціал-демократів С.Вітик, але через взаємну недовіру ця ідея так і не реалізувалася. Планувався також приїзд до Риги делегації громади Східної Галичини на чолі з доктором Гельбером, яка повинна була об’єднатися з делегацією К.Левицького. “Противник мого противника хоч і не мусить бути моїм приятелем, все-таки є противником мого противника”²⁰, – так пояснював позицію західноукраїнської делегації в Ризі О.Назарук.

Ще 13 вересня О.Назарук і Л.Мишуга звернулися до німецьких більшовиків з метою, “щоби вплинули на більшовицьку мирну делегацію в Ризі, що вона при переговорах з поляками стояла на становищі державної самостійної Східної Галичини”²¹. Затримавшись у Штетині, галицька делегація надіслала на адресу президії Ризької конференції попередження про своє запізнення. У цьому документі йшлося про неминучість порушення на конференції східногалицького питання, яке “найбільше цікавить населення тої території, котра становить там переважаючу більшість і рішуче домагається незалежної Галицької держави”²². Тому галицькі делегати вимагали, аби доля Східної Галичини не вирішувалася без їхньої участі й аби при розгляді цього питання насамперед було враховане право народу на самовизначення²³. Цю депешу польська делегація перехопила й приховала її від президії конференції. Згодом галичани передали її членові радянської делегації Д.Мануїльському.

21 вересня 1920 р., прибувши до Риги, галицька місія опублікувала ноту “До президії Мирової конференції в Ризі”. У ноті повідомлялося про створення на терені Східної Галичини 19 жовтня 1918 р. самостійної української держави, яку, виходячи з імперіалістичних цілей, Польща окупувала в ході воєнних дій. Далі спростовувалися навмисне поширювані польською адміністрацією чутки про прагнення східногалицького населення до злуки з Польщею. Галицькі делегати перелічували фактори, які, на їхню думку, засвідчували право українського народу в Східній Галичині на самовизначення, а саме: 1) етнографічний, статистичний та історичний; 2) існування державності після розпаду Австро-Угорщини; 3) збройна боротьба західноукраїнського народу проти агресії Польщі за самостійне існування; 4) відсутність у польського уряду прав на Східну Галичину, тимчасовий характер його уповноважень на окупацію²⁴.

На підставі цих аргументів галицька делегація наполягала на визнанні ЗУНР, бо “всяке інше вирішення державної долі Східної Галичини проти вже виявленої волі населення було б яскравим потоптанням загально признаного права самовизначення”²⁵.

У ноті східногалицької делегації на адресу Ризької конференції від 28 вересня зазначалося: “Мирові переговори, які тут розпочалися мають означити границі між Польщею, Росією й Україною. Одначе цієї цілі не дасться досягнути без розв’язання питання про державно-правну будучність Східної Галичини”. Оскільки найбільше зацікавлення у вирішенні цього питання мало населення Східної Галичини, яке домагалось самостійності східногалицької держави, то представники ЗУНР вимагали, “щоби без нас не порішувано судьбу Східної Галичини”²⁶.

Поява галицької місії в Ризі викликала занепокоєння польської делегації. На думку її голови, “допущення Левицького в якості представника уряду Східної Галичини привело би до падіння нинішнього кабінету у Варшаві”. В інформації для МЗС Польщі Я.Домбський зауважував: “Наш протест в справі Галичини прийнято мовчки. Ми зігнорували вручений нам протест, підписаний К.Левицьким, Брайтером й ін., що вимагав незалежної східногалицької держави”²⁷. Польське прес-бюро виступило із заявою: “З нагоди повідомлення ризьких часописів, що до Риги прибула делегація України з Костем Левицьким і комуністом Брайтером на чолі, бюро преси Польської мирної делегації повідомляє, що ці особи нікого не репрезентують”. Пояснювалося це тим, що “існує дві України: Петлюри і Павленка й радянська Україна Раковського”, а “третя Україна германофіла Петрушевича, який розсварився з Петлюрою і прислав до Риги делегацію Левицького, є звичайною вигадкою”²⁸. Ця заява промовисто ілюструвала позицію Польщі на ризьких мирних переговорах: усунути з порядку денного конференції східногалицьку проблему й не допустити до офіційної участі в її роботі галицьких представників.

1 жовтня 1920 р. делегація ЗУНР надіслала ноту-відповідь, у якій зазначила, що уряд УНР “ніколи не заключав з польською державою миру стосовно Східної Галичини”²⁹, а східногалицька делегація на конференції є повноправним представником цього краю.

Міжнародна діяльність західноукраїнського політичного проводу в той період активізувалася. Так, Л.Цегельський отримав повноваження представляти інтереси ЗУНР перед урядом США. У листі до нього Є.Петрушевич зазначав: “Сучасний мент є для нас майже переломовий, і ми мусимо ще раз з’ясувати наші національні і державні домагання... Слово З’єднаних держав може сильно заважити на теренах цього суду”³⁰. У вересні 1920 р. представник ЗУНР у Празі С.Смаль-Стоцький вів переговори з Є.Бенешем, переконуючи його в доцільності існування самостійної Галичини як члена “малої Антанті”. Є.Бенеш, за даними С.Смаль-Стоцького, “не вірить, щоб мирові переговори в Ризі скінчилися миром, і перед його очима стає вже нова конференція всіх народів Сходу Європи або влад, які повстали в революції”³¹. В успіху Ризької конференції й у можливості скликання Лондонської конференції сумнівався також керівник закордонної політики ЗУНР С.Витвицький, про що згадував у листі до львівської делегації УНРади³².

2 жовтня 1920 р. К.Левицький зустрівся з головою англійської місії Талентом. Але очікуваної підтримки голова зунрівської делегації не отримав. Англійський посол зауважив, що “тепер Англія не може на поляків натискати”³³. За повідомленням польського дипломата в Лондоні, англійський уряд надалі підтримував контакти з Є.Петрушевичем, однак серйозних кроків у східногалицькому питанні не здійснював, обмежуючись прийняттям меморандумів і розмовами з представниками ЗУНР³⁴. Аналізуючи позицію французького уряду в цьому питанні, Є.Сапега зазначав, що Франція “сприятиме, щоб до нас відійшла Галичина”³⁵.

Східногалицьку проблему неодноразово порушувала тогочасна західноєвропейська преса, яка, передусім, акцентувала увагу на небезпеці для Європи, коли б “Східна Галичина дістала прилучення до Світівської України”³⁶. 30 вересня 1920 р. “Daily Telegraph” відзначала, що в такому разі Східна Галичина “була би для Росії брамою для нападів на Європу”³⁷.

У цей час галицькі делегати на підставі інструкції Є.Петрушевича не домагались офіційної участі в роботі Ризької конференції. В інтерв’ю латвійській пресі К.Левицький так виклав основні напрями діяльності делегації ЗУНР у Ризі: “Делегація не зверталася з проханьням про допущення її до мирних переговорів. Ми хочемо слідкувати за ходом подій і вияснити собі ставлення обох делегацій до східно-галицького питання, а при необхідності виявити прагнення східногалицького народу”³⁸. Дещо по-іншому завдання делегації в Ризі сформулював у прес-бюлетені представництва ЗУНР у Парижі від 1 жовтня 1920 р. А.Петрушевич: “Її ціллю є: 1) перепинити польсько-російський договір, який постановляв би прилучення Східної Галичини до Польщі; 2) боронити право самостійности Західної України. Така формуляція не може образити ні большевиків, ні Антанту”³⁹.

Як уже відзначалося, делегація ЗУНР насамперед розраховувала на підтримку радянської сторони. Ще зі Штетина за підписом Є.Брайтера на адресу Д.Мануїльського надійшла телеграма, у якій повідомлялося про приїзд делегації від ЗУНР⁴⁰. А відразу після при-

буття до Риги галицькі делегати повідомили про це А.Іоффе й Д.Мануїльського⁴¹. Із цього приводу у звіті делегатів УСРР зазначалося: “Представники цього буржуазного уряду прийшли до нас – представників Радянської України, щоб знайти у нас захист своїх інтересів”⁴².

Довіреною особою Є.Петрушевича в налагодженні відносин з більшовицькими делегатами був Є.Брайтер. Голова радянської делегації А.Іоффе в донесенні в наркомат закордонних справ РСФРР характеризував його так: “Це більш чи менш своя людина, соціал-патріот, не дуже поганого зразку... особа, на яку можна тут вплинути”⁴³.

Однак на конфіденційній зустрічі з Є.Брайтером А.Іоффе, виконуючи вказівку В.Леніна давати Польщі “максимальні поступки аж до лінії по р. Шара, Огінського каналу, річках Ясельда і Стир і далі по державному кордону між Росією і Східною Галичиною”⁴⁴, заявив: “Хто знає, чи ми й половини України не відступили б Польщі за мир, бо не можемо воювати з цілим світом”⁴⁵.

Про зацікавленість радянського уряду Росії східногалицькою проблемою свідчить телеграма В.Леніна А.Іоффе, у якій голова Раднаркому РСФРР вимагав проаналізувати “питання про Литву, Білорусію, Східну Галичину”. Звітуючи про позицію польської делегації в східногалицькому питанні, А.Іоффе повідомив: “На Україну поляки не претендують, а з території Галичини Польща претендує тільки на західну Галичину з її нафтовими промислами”⁴⁶. Однак насправді польський уряд домагався анексії всієї Галичини.

Аналізуючи позицію радянської делегації в східногалицькому питанні на Ризькій конференції, О.Назарук у звіті зазначав: “Большевики домагаються плебісциту для Галичини по заключенню мира для себе”⁴⁷. За таких умов контакти між радянськими й зунрівськими делегатами тривали. Так, 27 вересня на зустрічі галицьких парламентарів з представником радянської України Д.Мануїльським останній заявив, що “ми розходимось принципово, але тактично можна йти разом”⁴⁸. Радянські делегати намагалися використати галицьких послів для компрометації делегації УНР. Зокрема, Д.Мануїльський пропонував галицьким делегатам опублікувати ноту, спрямовану проти С.Петлюри й Варшавської угоди. Але, за свідченням О.Назарука, західноукраїнські делегати “рішуче відмовили”⁴⁹. “Виходить, – коментував цю ситуацію К.Левицький, – що становище большевиків [на мировій конференції] таке слабе, що навіть нас потребують і хочуть виграти нас проти Петлюри”⁵⁰.

На зустрічах східногалицьких делегатів з радянськими представниками була досягнута угода про створення єдиного галицького представництва ГСРР і ЗУНР. Таку пропозицію А.Іоффе висловив ще 22 вересня 1920 р.: “Я вважаю, що потрібно спробувати перетягти цих панів на нашу сторону і з наших галичан спільно з цими створити нібито Галицьке представництво”⁵¹. Уряд РСФРР будував свій розрахунок на тому, що Східна Галичина, інтереси якої на загальноєвропейських форумах представляв уряд ЗУНР, була об’єктом міжнародної політики, тому вимога спільним галицьким представництвом самостійності цього краю набувала б законних підстав. При цьому під самостійністю Східної Галичини більшовицьке керівництво розуміло міжнародне визнання ГСРР. Але цей проект так і не був реалізований. Вирішальну роль тут відіграло те, що ГСРР проіснувала лише до 21 вересня 1920 р., коли наступ польських військ змусив Галревком і його місцеві органи разом із Червоною армією відступити до р. Збруч. Тобто делегати від ГСРР представляли державу, уряд якої не мав фактичної влади в краю.

Звісно, радянська сторона упереджено ставилася до зунрівських делегатів як до представників буржуазної держави, постійно представляла західноукраїнський уряд як вияв сторонньої інтриги. Так у телеграмі до А.Іоффе Г.Чичерін зазначав, що “поява його (Є.Петрушевича. – Т.Г.-Д.) представників у Ризі напевно не пройшла без участі англійців. Ця делегація повинна виступати проти Польщі, хоча не має ніяких прав вважати себе виразниками галицького народу”⁵². Повноправним репрезентантом західноукраїнського населення радянське керівництво намагалося представити Галревком. Останній, своєю чергою, у ноті до урядів Польщі, РСФРР і УСРР підкреслював: “Польща з дрібно-буржуазним урядом Галичини – ті льокаї париського капіталу довели Галичину до руїни”⁵³.

Не відповідало інтересам радянської Росії й надмірне усамостійнення галицької делегації. Так, доповідаючи ЦК КПУ, Д.Мануїльський зазначав, що заяви західноукраїнських

делегатів пройняті вимогою референдуму й створення самостійної Галицької держави, що не є в інтересах уряду УСРР⁵⁴. На думку Д.Мануїльського, “за виключенням Брайтера, що симпатизує до Росії і України, делегація складається із затятих політичних бандитів, тому ангажувати в будь-якій мірі з ними не маємо намірів”⁵⁵. Ці та подібні заяви дозволяють стверджувати, що контакти радянських делегатів з представниками ЗУНР були винятково дипломатичним маневром.

Важливо також ураховувати факт, що радянське керівництво побоювалося впливу національно свідомих галичан на Наддніпрянську Україну. Так, Д.Мануїльський у розмові з представником ЗУНР Є.Брайтером зазначав: “Поляки мене запитали, чи не боїмося ми, щоби Східна Галичина стала П’ємонтом революції, з іншого боку – контрреволюції? І я відповів, що боюся”⁵⁶. Газета “Вісті” розцінювала перспективу “утворення галицької буржуазної держави як нового Кобеленцу, де гуртуватимуться сили української контрреволюції з тим, щоб у сприятливий момент... почати нову авантюру, зірвати знову нашу мирну працю”⁵⁷. Як справедливо стверджував Н.Гірняк, “московські більшовики не бажали приєднання Галичини до радянської України, бо висока національна свідомість і здисциплінованість галицького селянина була б небезпечним розсадником духа спротиву серед наддніпрянського населення, яке до того ще само тоді розгортало масовий повстанчий рух проти червоних окупантів”⁵⁸. Насправді уряд РСФРР не відмовився від ідеї радянзації Східної Галичини, а лише відклав її на майбутнє, оскільки існувала загроза зриву мирних переговорів у Ризі.

Радянське керівництво успішно маніпулювало “галицькою картою” на переговорах з польською делегацією, щоб спонукати Варшаву до поступок. Це відверто визнав А.Юффе у приватній розмові з головою польської делегації Я.Домбським⁵⁹. А в доповіді в ЦК КПУ Д.Мануїльський зазначав: “Так як питання Галичини заздалегідь вирішене і нам втрачати по суті нічого, ми використаємо друковані виступи цієї делегації, дискредитуючи польську точку зору і Петлюру”⁶⁰.

Не маючи змоги вплинути на офіційні договірні сторони, делегати від ЗУНР шукали контактів з іншими учасниками процесу, зокрема, з білоруською делегацією (В.Ластоцькі, О.Цвілевич, О.Головінський). 4–5 жовтня 1920 р. західноукраїнські та білоруські делегати обговорювали можливість скликання спільної конференції для врегулювання проблем міжнародно-правового статусу Східної Галичини й Білорусії.

Невдачею закінчилися спроби об’єднати сили делегацій УНР і ЗУНР задля спільного виступу на Ризькій конференції. 3 жовтня 1920 р. посол УНР у Латвії В.Кедровський на зустрічі з делегатом ЗУНР О.Назаруком запропонував від імені обох делегацій надіслати спільну заяву в Лігу Націй про зневажання права України на національне самовизначення. “Нам потрібна єдність національного фронту”⁶¹, – заявив В.Кедровський. Однак політичні амбіції українських політиків переважили необхідність єдиної зовнішньополітичної стратегії, спрямованої на захист національної державності України. У листі до представника УНР у Берліні Є.Левицького від 16 вересня 1920 р. С.Витвицький зазначав, що “галичани не годяться на петлюрівський союз із поляками, які Східну Галичину вважають своєю провінцією”⁶². Категорично проти контактів обох делегацій виступали їхні голови – К.Левицький і С.Шелухін⁶³. Кореспонденту латвійської газети “Сегодня” К.Левицький заявив, що “колишня співпраця з Петлюрою була викликана не спільністю мети, але боротьбою з тими самими ворогами. Тепер його уряд не має жодного зв’язку з урядом Петлюри після того, як Петлюра пішов шляхом польської орієнтації”⁶⁴. Натомість голова делегації від УНР С.Шелухін стверджував, що саме галицькі дипломати своєю безталанною зовнішньополітичною діяльністю “закопали й Галичину й наддніпрянську Україну”⁶⁵. Східногалицький політичний провід, своєю чергою, звинувачував С.Петлюру в неспроможності закріпити державне будівництво України, а також стверджував, що всі недоліки “як у військовій організації, так і в організації адміністрації може поповнити тільки галицький елемент”⁶⁶.

Створення на Ризькій конференції об’єднаної радянської російсько-української делегації давало значні переваги урядові РСФРР. З одного боку, це унеможливлювало будь-яку ініціативу представників УСРР, яка могла би загрожувати “загальнорадянським” інтересам. З іншо-

го, – уряд РСФРР використовував участь делегатів від радянської України для міжнародного визнання УСРР.

Лише умовно можна вважати делегатом радянської України Д.Мануїльського, кандидатура якого була запропонована й затверджена в Москві згідно з протоколом засідання Політбюро ЦК РКП від 1 вересня 1920 р. Окрім того, усіх членів делегації на ризькі переговори було доручено визначити наркомом закордонних справ РСФРР Г.Чичеріну⁶⁷. Повідомляючи уряд УСРР про підготовку радянської делегації до переговорів, Г.Чичерін писав: “Нехай Мануїльський негайно їде сюди для попереднього ознайомлення з справами і щоб не спізнитися”⁶⁸. Тобто делегата від УСРР запросили до Москви не для обговорення й затвердження умов миру, а тільки для ознайомлення з ними. Про фіктивність українського представництва в об’єднаній радянській делегації свідчить і той факт, що варіанти українських офіційних документів допомагав оформлювати Л.Василевський⁶⁹.

Маріонеткою в руках більшовицького уряду Росії була також делегація від ГСРР. Створивши Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку, уряд РСФРР планував за допомогою її делегатів поставити на порядок денний засідань радянсько-польської мирної конференції питання Східної Галичини. Тому ще 10 серпня 1920 р. Реввійськрада Південно-Західного фронту надіслала В.Леніну лист щодо участі представників уряду ГСРР у роботі конференції. Зокрема, у телеграмі Й.Сталіна зазначалося: “Можливо, що було б не зайвим забезпечити за галицьким ревкомом участь у переговорах про перемир’я з Польщею...”⁷⁰

4 вересня 1920 р. Г.Чичерін телеграфував у Наркомат закордонних справ УСРР: “Коли зайде мова про Східну Галичину, необхідна присутність представника Галицького ревкому... У будь-якому разі при встановленні галицького кордону Польщі участь представника Ревкому необхідна. Він повинен також заявити про те, що самовизначення Східної Галичини відбулося. Повідомте, хто з членів Ревкому приїде? Передбачався Баран. Чи схвалюєте?”⁷¹

30 серпня 1920 р. НКЗС РСФРР телеграфував до Харкова про відрядження на мирну конференцію делегатів від ГСРР⁷². Таким чином, питання представництва ГСРР у Ризі вирішувалося в односторонньому порядку більшовицький уряд Росії. У Москві також затверджувались і кандидатури галицьких послів.

6 вересня 1920 р. Політбюро ЦК Комуністичної партії Галичини (КПГ), а 15 вересня Галревком призначили члена Політбюро ЦК КПГ, заступника голови Галревкому Михайла Барана представником ГСРР на Ризькій мирній конференції, його заступником було обрано Н.Хомина⁷³. Радянський уряд Галичини ставив перед своїми делегатами завдання “добитися визнання незалежності від панської Польщі Галицької Соціалістичної Радянської Республіки..., добиватися, щоб вороже військо польської шляхти увільнило всю територію Східної Галичини”⁷⁴. Отже, за допомогою представників від ГСРР радянський уряд Росії планував, по можливості, домогтися визнання ще однієї “незалежної” радянської республіки.

Уряд РСФРР використовував західноукраїнські делегації, як ЗУНР, так і ГСРР, для тиску на польську сторону задля якнайшвидшого підписання миру. На запитання О.Назарука про роль і значення представників ГСРР у Ризі М.Баран ухильно відповів, що “партія робить все, що в її силах, щоб полегшити долю Галичини”⁷⁵.

Однак в умовах, коли польська делегація категорично вимагала зняти з обговорення проблему Східної Галичини, а ГСРР наприкінці вересня 1920 р. перестала існувати, уряд РСФРР не поставив на порядок денний Ризької конференції питання про офіційну участь в її роботі представників Галревкому. Так, 22 вересня 1920 р. під час телефонної розмови А.Юффе з наркомом закордонних справ РСФРР Г.Чичеріним було визнано за доцільне не реєструвати делегацію від ГСРР і “чекати зручного моменту для їх виступу”⁷⁶. Про це йшлося і в телеграмі голови Галревкому В.Затонського від 23 вересня 1920 р.: “У зв’язку з переговорами на деякий час Галревкому необхідно затушуватися, ніби в підпілля, але рано чи пізно Галичину доведеться радянлізувати”⁷⁷.

2 жовтня 1920 р. на зустрічі Д.Мануїльського з О.Назаруком і Є.Брайтером перший радив надати “точки забезпечення нашого (західноукраїнського. – Т.Г.-Д.) населення під Польщею на випадок, якби прийшло до мирного прелімінара”⁷⁸. За свідченням О.Назарука, такі умови галицькі делегати представили радянській стороні⁷⁹. Під час розмови Д.Мануїльський ціка-

вився, як би поставилося населення Західної України до комуністичної партії в разі визнання незалежності ЗУНР⁸⁰. Незважаючи на нереальність навіть припущення того, що польський уряд погодиться на самостійність Східної Галичини, радянські представники плекали надію на розширення свого ідейно-політичного впливу.

Однак за умов, коли наполягання на розгляді східногалицького питання могло призвести до зриву переговорів, радянське керівництво погодилося не обговорювати його на Ризькій конференції. Якщо 3 жовтня Д.Мануїльський заявив східногалицьким представникам, що більшовицький уряд буде “домогатися участі галицької делегації на мирній конференції”⁸¹, то на зустрічі 5 жовтня він уже підкреслював, що “справа повністю не врегульована”⁸². А на запитання О.Назарука: “Що з нашою Україною?”, Д.Мануїльський зауважив, що радянські республіки перебувають у складному становищі й “мир є важким не тільки для Галичини, але і для України”⁸³. М.Баран – делегат від Галревкому – доповідав у ЦК КП(б)У: “Ми змушені були відмовитися від подальшої боротьби за плебісцит у Галичині, вказавши в заяві, що претензії Польщі на Східну Галичину відображають її «імперіалістичні й анексіоністські тенденції»”⁸⁴. Делегаціям від ЗУНР і від ГСРР не вдалося вплинути на процес переговорів і, за визнанням заступника голови західноукраїнської делегації О.Назарука, вони відігравали роль “безсильних інвігілентів важкої історичної події”⁸⁵.

Таким чином, на міжнародну конференцію в Ризі прибули чотири українські делегації: від ЗУНР, УНР, УСРР і ГСРР, що засвідчило складність внутрішньополітичної ситуації в Україні. Проблема українського представництва на Ризькій конференції була тісно пов’язана з процесом мирних переговорів у Ризі, зокрема, у східногалицькому питанні.

Позиція уряду ЗУНР під час ризьких мирних переговорів полягала в прагненні не допустити до узаконення анексії Східної Галичини Польщею. Задля реалізації цього завдання галицькі делегати, не домагаючись статусу офіційного учасника конференції, вели переговори з радянськими представниками, намагаючись схилити їх до ідеї самостійності Східної Галичини, а також вимагали не обговорювати східногалицьке питання на Ризькій конференції без їхньої участі.

Поява осібної делегації від Галревкому зумовлювалася насамперед прагненням уряду РСФРР досягнути на Ризькій конференції міжнародного визнання ГСРР. Одним із шляхів його реалізації мало стати створення спільного галицького представництва. Однак із зміною воєнно-політичної ситуації восени 1920 р. уряд РСФРР відмовився від цієї ідеї.

Делегація УСРР, єдина з українських делегацій, що отримала статус офіційного учасника Ризької конференції, не відігравала самостійної ролі на переговорах, повністю підпорядковуючись директивам Москви. Тому східногалицьке питання, як й українське, на Ризькій мирній конференції фактично розглядали й вирішували представники радянської Росії та Польщі.

1. Пахльовська О. Територія без Батьківщини, або Ітака, якої не було / О. Пахльовська // Український тиждень. – № 33–34 (146–147). – С. 25.

2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – С. 239.

3. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 482.

4. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 17.

5. Павлюк О. Радянофільство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність? / О. Павлюк // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 114.

6. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 8.

7. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 484.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3698 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 1, спр. 1, арк. 16–17.

9. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 484.

10. Павлюк О. Радянофільство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність? / О. Павлюк // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 114.

11. Литвин М. ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи / М. Литвин // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка / відп. ред. Ю. Ю. Сливка. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – Вип. 6. – С. 223.
12. Там само.
13. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспекти споминів з української революції / О. Назарук. – Нью-Йорк, 1978. – С. 178–181.
14. Там само. – С. 181.
15. Павлюк О. Радянофільство Є. Петрушевича: переконання чи вимушеність? / О. Павлюк // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 113.
16. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський. – 2-ге вид. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1970. – С. 175.
17. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 485
18. Український Прапор. – 1920. – 15 серп.
19. Гражданская война на Украине (1918–1920) : сб. документов и материалов : в 3 т., 4 кн. – К., 1967. – Т. 3. – С. 480.
20. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 19.
21. Там само. – С. 7–8.
22. Там само. – С. 22.
23. Там само.
24. ЦДАВО України, ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 1, спр. 146, арк. 128.
25. Там само, арк. 129.
26. Український Прапор. – 1920. – 28 верес.
27. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 487.
28. ЦДАВО України, ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 2, спр. 626, арк. 2.
29. Там само, оп. 1, спр. 146, арк. 128–129.
30. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. Павлюк. – К. : Вид. дім “КМ Academia”, 1996. – С. 101.
31. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 484.
32. Там само.
33. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 10.
34. Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (2-га половина 1919 – березень 1921) / Р. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 243.
35. Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 371.
36. ЦДАВО України, ф. 1075 Військове міністерство Української Народної Республіки, оп. 2, спр. 88, арк. 24.
37. Там само, ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 2, спр. 642, арк. 2.
38. Там само, оп. 1, спр. 146, арк. 127.
39. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 485.
40. Российский центр хранения и изучения документов новейшей истории (РЦХИДНИ), ф. 2 Ленин (наст. Ульянов) Владимир Ильич (1870–1924), оп. 1, д. 14673, л. 2.
41. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 33.
42. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 29, арк. 8.
43. РЦХИДНИ, ф. 2, оп. 1, д. 14673, л. 1–2.
44. Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (2 половина 1919 – березень 1921) / Р. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 255.
45. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 85.
46. РЦХИДНИ, ф. 5 Секретариат В. И. Ленина (1917–1924), оп. 1, д. 2000, л. 29.
47. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Історія / відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 488.
48. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 87.

49. Там само. – С. 57.
50. Там само. – С. 91.
51. РЦХИДНИ, ф. 2, оп. 1, д. 14673, л. 2–3.
52. Там само, ф. 5, л. 11.
53. ЦДАВО України, ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 2, спр. 633, арк. 4.
54. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1 Центральний Комітет Комуністичної партії України, оп. 20, спр. 130, арк. 55.
55. Там само.
56. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 113–115.
57. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення / Ю. Сливка. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 128.
58. Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії / Н. Гірняк. – Port Amboj ; N.-J. : Вид-во Військово-історичного інституту в США, 1959. – С. 253–254.
59. ЦДАВО України, ф. 1065 Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки (м. Тарнів), оп. 4, спр. 10, арк. 119.
60. ЦДАГО України, ф. 1 Центральний Комітет Комуністичної партії України, оп. 20, спр. 130, арк. 56.
61. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 110.
62. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 487.
63. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 129.
64. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 626, арк. 93.
65. Там само, спр. 278 арк. 23.
66. Там само, спр. 324, арк. 21.
67. РЦХИДНИ, ф. 17 – Центральний Комітет КПСС (ЦК КПСС) (1898, 1903–1991), оп. 1, д. 106, л. 2.
68. ЦДАВО України, ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 1, спр. 124, арк. 2.
69. Kumaniecki J. Pokój polsko-radziecki 1921 / J. Kumaniecki. – Warszawa, 1986. – S. 163.
70. РЦХИДНИ, ф. 2, оп. 1, д. 12686, л. 2.
71. Там же, л. 3.
72. ЦДАВО України, ф. 2 Рада Народних Комісарів Української РСР, оп. 1, спр. 610, арк. 52.
73. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Сливка. – К. : Наук. думка, 1985. – С. 38.
74. Там само.
75. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 77.
76. РЦХИДНИ, ф. 2, оп. 1, д. 15492, л. 9.
77. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 172, арк. 1.
78. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 107.
79. Там само.
80. Там само. – С. 117.
81. Там само. – С. 119.
82. Там само. – С. 131.
83. Там само. – С. 145.
84. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 130, арк. 15.
85. Назарук О. Галицька делегація в Ризі: 1920. Спомини учасника / О. Назарук. – Львів, 1930. – С. 78.

В статъе проанализирована деятельность восточногалицких делегаций на Рижской мирной конференции (1920–1921 гг.). Освещены мероприятия делегации ЗУНР, возглавляемой К.Левицким, направленные на недопущение аннексии Восточной Галиции Польшей во время советско-польских переговоров 1920 г. Выдвинуто тезис, что политика польских властей на оккупированных территориях, а также их позиция в восточногалицком вопросе на мирной конференции – требование снятъ с обсуждения проблему Восточной Галиции, оставляли политическому руководству ЗУНР на Рижской конференции единственный путь – переговоры с советской делегацией. На встречах восточногалицких делегатов с советскими представителями было достигнуто соглашение о создании единого галицкого представительства ГСРР и ЗУНР. Доказано, что правительство РСФСР использовало западноукраинские делегации, как ЗУНР, так и ГСРР, для давления на польскую сторону для скорейшего подписания мира. Утверждено, что делегация УССР, единственная из украинских делегаций, получила статус официального участника Рижской конференции, не играла самостоятельной роли на переговорах, полностью подчиняясь

директивам Москви. Поэтому восточногалицкий вопрос, как и украинский, на Рижской мирной конференции фактически рассматривали и решали представители советской России и Польши.

Ключевые слова: Восточная Галиция, конференция, ГСРР, правительство РСФРР, украинский вопрос.

The article analyzes the activities of the Eastern-Galician delegations at the Riga Peace Conference (1920–1921). It deals with measures of ZUNR delegation, headed by K.Levytskyi, aimed at preventing the annexation of the Eastern Galicia by Poland during the Soviet-Polish negotiations in 1920. It is proved the thesis that the policy of the Polish government on the occupied territories, as well as its position on the Eastern-Galician issue at peace conference – the requirement to remove from the discussion of the Eastern Galicia problem left to ZUNR political leadership on Riga conference the only way – negotiations with the Soviet delegation. On the meetings of the Eastern-Galician delegates with the Soviet representatives there was reached the agreement to create the single Galician representation of HSRR and WUPR. It is proved that the RSFSR government used the Western-Ukrainian delegations (ZUNR and HSRR) to put pressure on the Polish side for the speedy signing of peace. It is stated that the delegation of the Ukrainian SSR, the only Ukrainian delegations, received the official status of the Riga conference participant, did not play the independent role in the negotiations, fully obeying the directives of Moscow. Therefore the Eastern-Galician question, as the Ukrainian to, on the Riga Peace Conference actually was considered and decided by the representatives of the Soviet Russia and Poland.

Keywords: The Eastern Galicia, conference, HSRR, RSFSR, Ukrainian question.

УДК 94 (477): 323. 12/. 13: 329. 73

Петро СІРЕДЖУК

ГУЦУЛИ – ВОЯКИ І СТАРШИНИ УГА (Спроба складення поіменного списку)

У статті на основі різнобічних джерел зроблена спроба скласти поіменний список стрільців і старшин УГА, які походили з теренів Галицької Гуцульщини. В силу можливостей автор зібрав відомості, в яких частинах Української Галицької Армії вони воювали, а подекуди і їх життєвий шлях.

Ключові слова: стрілець, пушкар, вістун, десятник, підхорунжий, хорунжий, чотар, сотник.

Проблема участі гуцулів у визвольних змаганнях українців у 20-х роках ХХ ст. в українській історіографії не нова. Вона започаткована самими учасниками тих подій. Зокрема, М.Ковжун подав списки померлих вояків УГА на теренах Східної України¹. Січковий стрілець М.Горбовий висвітлив бойовий шлях Гуцульської сотні².

Після Другої світової війни це питання тією чи іншою мірою розробляли учасники визвольних змагань гуцули заокеанської діаспори та краєзнавці. Зокрема, І.Кузич, М.Домашевський та Д.Микитюк³. Редакція альманаху Станіславської землі 1985 р. у другому томі помістила список вихідців зі Станіславщини, у тому числі й 45-х гуцулів, які воювали в рядах УГА в 1918–1920 рр.⁴.

У добу незалежної України цієї дуже потрібної проблеми тією чи іншою мірою торкалися П.Арсенич⁵, В.Грабовецький⁶, І.Пелипейко⁷, М.Томашук⁸, Я.Полатайчук⁹, М.Гушул¹⁰.

Досі білою плямою в розробці цієї важливої теми залишається не встановлено, із яких саме населених пунктів краю походили вояки й старшини, котрі брали участь у боротьбі за українську державність. Цю прогалину у вітчизняному краєзнавстві лише частково має заповнити ця невелика розвідка. Зрозуміло, що вона далеко не повна. Для прикладу, із села Космач у лавах УГА воювало 178 осіб, а вдалося встановити лише 13 осіб. Отже...